

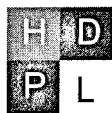
JEZIK KAO INFORMACIJA

Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku održanog od 11. do 13. svibnja 2012. u Zagrebu

Uredili

Anita Peti-Stantić

Mateusz-Milan Stanojević

Srednja Europa
Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku
Zagreb 2013.

Damir Kalogjera
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Dijalekatske promjene i standardni jezici u nekoliko europskih zemalja

Društveni status dijalekata, stav prema njima i njihova percepcija u javnosti razlikuje se u europskim zemljama. Noviji sociolingvistički radovi o dijalekatskim procesima u nekim europskim zemljama ukazuju na ovu različitost kao rezultat jezične, socioekonomske i političke situacije, tako da postoje zemlje i regije kao što su Norveška i Flandrija gdje su dijalekti vitalni i Francuska, gdje su davno stigmatizirani i pod pritiskom standardnoga jezika dobrim dijelom iskorijenjeni. Unatoč razlikama, dijalektolozi upućuju na neke zajedničke procese u svim zemljama o kojima je riječ, a to je razvitak niveliranih regionalnih dijalekata širega komunikacijskog dosega na račun lokalnih dijalekata, ali i standardnoga jezika. Na kraju dajemo kratak osvrt na situaciju s hrvatskim dijalektima i prijedlog kako očuvati dijalekte u obrazovanju.

Ključne riječi: status dijalekata, standard, Europa, sociolingvistika

Uvod

Dijalektologija u europskim zemljama, barem djelomično, proširuje svoje područje tako da, za razliku od tradicionalnoga usitnjenog i povijesno usmjerenog opisa, postavlja odabrane podatke u tekući društveni kontekst te motivaciju dijalekatskim promjenama i stanju dijalekata traži u izvan-lingvističkim utjecajima. Posljednjih godina objelodanjen je niz radova, kvantitativnih i kvalitativnih, sociolingvističkoga dijalekatskog usmjerenja, o stanju dijalekata u pojedinim zemljama, o čemu će ovdje biti riječi s namjerom da se potaknu usporedivi radovi u našoj dijalektologiji.

Često se postavlja pitanje umiru li dijalekti u urbaniziranoj i globaliziranoj Europi i može li se doći do nekih općenitih zaključaka o tome. Približne odgovore na ta pitanja ćemo ovdje pokušati ocrtati na primjeru nekih zemalja.

1.

U članku će se javljati nekoliko termina povezanih s dijalekatskim promjenama (konvergencija, divergencija, advergencija, niveliranje i koineiziranje) pa njihovu upotrebu kratko opisujemo.

Sam naziv *dijalekt* ne označuje istovjetan jezični varijetet u raznim kulturama. Haugen (1966, 1972:98-100) nas upozorava da se pojam *dijalekt* odnosi na različite varijetete u klasičnom grčkom, u francuskom i u engleskom. Tako bi engleski naziv *dialect* bio bliži francuskom terminu *patois* nego francuskom nazivu *dialecte* (koji se odnosi na regionalne jezike znatne strukturalne udaljenosti). Na tim razlikama insistira i Berutto (2005:82):

‘Dijalekt’ može značiti nešto različito i vrlo različito ovisno o specifičnom repertoaru pojmova u koji je umetnut. *Dialecti* u Italiji nisu ista stvar kao *Dialekte* u Njemačkoj ili britanski *dialects*. Za ilustraciju, strukturalna udaljenost između standarda i dijalekata u Italiji je mnogo veća. Italomanski dijalekti imaju vlastitu povijest, a mnogi imaju i (značajnu) književnu tradiciju.

Usput spominjemo da je spoznaja o različitosti toga pojma potakla da Coseriu (1980) razlikuje primarne, sekundarne i tercijarne dijalekte.

U Hrvatskoj bi, na primjer, primarni dijalekti odgovali *narječjima*, jedno od kojih je postalo temelj književnog/standardnog jezika, sekundarni bi bili regionalni varijeteti nakon uspostave standardnog jezika, a tercijarni su rezultat dijalektizacije standardnoga jezika, tj. geografski uvjetovane razlike u standardnom jeziku koje nastaju nakon što se on društveno proširio.

Tu ćemo složenu sliku donekle pojednostavniti. Vrijedit će nam definicija koja kaže da se dijalekt odnosi na jezični varijetet koji se upotrebljava u geografski ograničenom jezičnom prostoru i koji je ‘nadsvođen’ strukturalno bliskim standardnim varijetetom (Hinskens, Auer, Kerswill 2005:1).

Konvergencija se odnosi na proces kad jezični varijeteti koji supostoje u govornoj zajednici postaju strukturalno sličniji. „U širem smislu naziv se odnosi na sve slučajeve redukcije strukturalne udaljenosti između jezičnih sustava kroz dodir.“ (Berutto 2005:82).

Obratno, *divergencijom* dijalekti postaju manje slični, dolazi do jezične diversifikacije. Ponekad dijalekatska konvergencija i divergencija postaju „dvije strane iste medalje“ (npr. konvergencija luksemburškog prema središnjem luksemburškom pretpostavlja napuštanje istočnoluksemburških obilježja i time divergenciju od mozeljsko-frankonskih njemačkih dijalekata (Hinskens et al. 2005).

Advergencyja je pak poseban oblik konvergencije, „jednostrana manifestacija procesa“, koja se još naziva i *vertikalnom advergencyjom*. Ovdje je korisno razlikovati *bilateralnu konvergenciju*, koja pretpostavlja znatnu sličnost sociolingvističkog statusa i prestiža varijeteta koji postaju sličnijima, dok se *unilateralna konvergencija* odnosi na nesimetričan socijalni status i razliku u prestižu varijeteta, kao kad dijalekt konvergira prema prestižnijem standardu. Potonju pojavu Mattheier (1996:34) naziva *advergencyjom*. To je proces koji može dovesti do potpunog pomaka dijalekta, njegova zatora (*dialect shift*) ili do strukturalnoga dijalekatskog gubitka (*structural dialect loss*), dakle, djelomičnoga pomaka.

Niveliranje (levelling) počinje miješanjem i preklapanjem relativno bliskih dijalekata, pri čemu se oblici koji su zajednički svim dijalektima održavaju, dočim oblici koji se nalaze samo u pojedinim dijalektima otpadaju. Dolazi do strukturalnog gubitka (*structural dialect loss*).

Koineiziranje, razvoj *koinea*, možemo smatrati rezultatom prethodnog miješanja, niveliranja i simplificiranja bliskih dijalekata. Razlikuje se od niveliranja (*levelling*) po tome što se miješaju obilježja različitih dijalekata i dolazi do novog kompromisnog dijalekta (Hinskens et al. 2005:11).

2.

Uz unutarnje strukturne promjene koje se odvijaju u svim jezičnim varijetetima (idiomima) i nisu do kraja lingvistički objašnjene, dijalekatske se promjene zbivaju najčešće još iz dva razloga, zbog međusobnog utjecaja susjednih dijalekata, pa dolazi do niveliranja ili poravnanja (*dialect borrowing*) i zbog djelovanja standardnih jezika, kod čega je najčešća advergencyja (unilateralna konvergencija). Naime razvojem standardnog jezika ovaj se varijetet širi preko obrazovanja i drugih utjecaja kao primjer ispravnosti, što navodi izvorne dijalekatske govornike da vjeruju kako je upotreba dijalekta neispravna pa je u svijesti potiskuju.

Noviji, većinom kvalitativni sociolingvistički pregledi dijalekatskih procesa u nekoliko europskih zemalja, kojima se ovdje bavimo, pokazuju znatnu različitost u upotrebi dijalekata u prošlosti i sadašnjosti a u vezi s jezičnim, socioekonomskim i političkim okolnostima u dotičnim zemljama i regijama, od situacija gdje su dijalekti vitalni i standard jedva da igra neku ulogu, do situacije gdje nije ostalo skoro ništa od tradicionalnih dijalekata.

Kratke opise stanja u pojedinim zemljama koje navodimo treba shvatiti kao nacрте odnosa dijalekta i standarda. Stanje na terenu je složenije.

3.

Dvije europske zemlje, Norveška i Francuska, kao da predstavljaju dva suprotna pola kad je riječ o vitalnosti, odnosno iskorjenjivanju regionalnih dijalekata (a u Francuskoj još i regionalnih jezika).

Pozitivan odnos prema dijalektima, prihvaćanje nestandardnih dijalekata u javnim i privatnim domenama, nepostojanje čvrstog nacionalnog govornog standarda, što se odražava u varijantnosti pisanoga jezika, stavlja Norvešku u poseban položaj. Unn Royneland u svom radu kaže da se Norveška smatra sociolingvističkim rajem, kako u pismu tako i u govoru, zbog obilja jezične heterogenosti. (Royneland 2009). Ruralni dijalekti, dakle, prikladni su u privatnoj komunikaciji kao i drugdje u Europi, ali i u javnom kontekstu, u medijima, na sveučilišnom predavanju i u parlamentu. Zbog velike mobilnosti stanovništva, komunikacija je polilektalna (tj. svatko se služi svojim govorom). Nema jednog službenog kodificiranog nadsvodenog jezika. Zapravo, nadmeću se dva takva moguća standardizirana jezika, Bokmål i Nynorsk, više u pisanom obliku.

Ostaje li po ovome i dalje Norveška drugačija od ostalih dijelova Europe ili im se pridružuje? Jedna pojava ukazuje na ovo drugo. Neslužbeno, varijetet više srednje klase, koji se govori u Oslu, kulturno dominantnome gradu i okolici, dobiva obilježja 'nadsvodenog' standardnog varijeteta, ali pri tome nema diglosije, odsječnog prebavicanja koda, već kao da se radi o nekom kontinuumu, stupnjevanju između drugih dijalekata i toga varijeteta. Ovdje se nazire uloga dominantnoga urbanog govora, odnosno regionalnog standarda, 'regiolekta', što ćemo naći i drugdje.

Nasuprot tome u Francuskoj regionalni dijalekti i regionalni jezici stigmatizirani su vrlo rano, čemu je doprinijela i jezična ideologija Revolucije, koja je osuđivala služenje dijalektom kao nepatriotski čin. Iz jednog izvještaja iz 1794. o potrebi iskorjenjivanja dijalekata („enéantir le patois“) i uopćavanju uporabe francuskog proizlazi da od 25 milijuna Francuza tek 3 milijuna govore tečno francuski. Posljedica kampanja, ali i razvitak prometnica i industrije, doveli su do toga da su se, u prvom redu obrazovani i urbanizirani francuski građani, okrenuli nacionalnom jeziku, 'francuskom' utemeljenom na pariškom govoru viših slojeva. Spominje se u širenju francuskoga i Prvi svjetski rat, gdje su se govornici različitih varijeteta, da bi se razumjeli, okrenuli nacionalnom jeziku pa su ga poslije prenosili na svoju djecu. Govor velikog i utjecajnog grada Pariza proširio na druge gradove prije nego su se u njima razvili njihovi posebni urbani dijalekti.

Pa ipak, unatoč radikalnim razlikama u položaju dijalekata u Francuskoj i Norveškoj, u objema se zemljama nazire jedna zajednička strukturalna dijalekatska pojava, primijećena i drugdje u Europi, *regionalno niveliranje*. Ova se tendencija može

shvatiti kao da regionalni identitet nadmašuje lokalni u Norveškoj, odnosno nacionalni u Francuskoj.

Kad se činilo da Francuska ide u smjeru potpune jezične homogenizacije, javljaju se neki novi regionalni varijeteti, u embrijskom stadiju, koji nisu nastavak starih dijalekata niti regionalnih jezika, a raspoznaju se po nekoliko procesa kao što su interdijalekatski oblici, prihvaćanje urbanih varijeteta, divergentne norme za nadlokalne varijable - sve relativno blizu standardnome francuskom, ali s regionalnom obojenošću. „Frankofonska Evropa prolazi kroz duboke promjene geolingvističkih varijacija, svakako diversifikaciji nije kraj. [...] Te varijacije nude protutežu prevladavajućoj konvergenciji koja je označila jezičnu povijest Francuske kroz dugo vremena.“ (Hornsby 2009).

U Nizozemskoj treba spomenuti da je standardizacija započela u 17. stoljeću u zapadnom dijelu zemlje i postupno se širila među sve slojeve stanovništva. T. Goeman i W. Jongenburger (2009) opisuju situaciji standarda i dijalekata, oslanjajući se djelomično na rezultate jedne novije nacionalne ankete.

Korisno je navesti pitanja koja se postavljaju ispitanicima kad su dijalektolozi sociolingvistički upućeni, odnosno koje se varijable istražuju da bi se društveno protumačile dijalekatske promjene. Traži se: regija otkuda je ispitanik, koji mu je jezik primarne socijalizacije, koliki je stupanj urbanizacije (mjesto), postavljaju se pitanja o spolu, dobi, razini obrazovanja, vjerskoj pripadnosti, stavu prema gubljenju dijalekata. Naglašavamo te varijable jer ih je tradicionalna dijalektologija zaobilazila; bilo je dovoljno da je ispitanik starija osoba koja se nije odveć kretala iz svoga mjesta.

Dobiveni podaci pokazuju regionalne razlike: nisku upotrebu dijalekata u svim domenama (života) na zapadu i središtu zemlje, a nešto veću učestalost u perifernim krajevima na istoku, sjeveru i jugu. No iz ankete proizlazi nešto vrijedno spomena, naime da u krajevima gdje se dijalekt izgubio ispitanici žale za tim gubitkom, za razliku od onih gdje je dijalekt vitalan. To žaljenje za gubitkom dovodi do obnovljenog zanimanja za dijalekt što je, misle autori, pozitivno, jer se osjeća da dijalekt može biti obilježje regionalne pripadnosti u globaliziranom svijetu. Nasuprot tome dijalektolozi u Francuskoj, prema anketama, bilježe da je u široj javnosti žaljenje zbog gubitka regionalnih jezika izostalo. U dva navrata, 1951. i 1973. godine, čak se zakonima pokušalo zaustaviti taj gubitak, ali učinak je bio neznan (Hornsby 2009).

Zaključno, cjelovita slika položaja dijalekata u Nizozemskoj je slabašna i dijalekt se održava tek u neurbaniziranim sredinama.

U Flandriji pak (u sjevernoj Belgiji), gdje politička granica dijeli nizozemski lingvistički kontinuum i gdje je nizozemski također službeni jezik, standardizacija nizozemskoga započela je čak tri stoljeća kasnije nego u Nizozemskoj, zapravo u prvim

desetljećima dvadesetog stoljeća. Jedan od razloga za to bio je nizak društveni status flamanskih dijalekata i njihovih govornika s gledišta viših slojeva koji su se služili francuskim. To umnogome može objasniti zašto je ondje današnja dijalekatska situacija mnogo povoljnija. Kako nas upućuje R. Vanderckhove (2009), dijalekti su dominantan medij razgovorne komunikacije, a obiluju varijantnošću. Zapadna regija ima vitalniju dijalekatsku situaciju od ostalih. Gubitak dijalekta je nova pojava u toj regiji. I ovdje zatječemo proces niveliranja, pri čemu urbani govori imaju svoju ulogu. Mladi ljudi ne služe se ni lokalnim dijalektom ni standardnim jezikom, već jednim srednjim varijetetom koji se naziva *tissentaal*.

U romanskoj južnoj Belgiji, Valoniji, raspoznaju se povijesno četiri regionalna varijeteta: valonski, pikardski, lorenski i šampenski. Valonski, i tek donekle pikardski, još se čuju, osobito valonski, dok su druga dva praktično nestala. Michel Francard (2009) piše o nestajanju dijalekata istisnutih od strane francuskog jezika, naročito od polovice dvadesetog stoljeća, i to kako u javnoj, tako i u privatnoj uporabi. Računa se da tek 10% mladih ljudi još rabi regionalne jezike, i to vrlo varijabilno. I na samom pragu zator dijalekti najednom doživljavaju prevrednovanje, stanovit preporod. Valonski dijalekti opet osvajaju dio terena iz kojega su bili istisnuti, i to u popularnoj glazbi, kazališnim predstavama, u stripovima. Pojavio se čak prijedlog da se standardizira pisani oblik valonskog. Uza sve to dijalekti gube svoju glavnu funkciju, a to je da budu sredstvo komunikacije u kolokvijalnome, neformalnom razgovoru u lokalnom kontekstu. Tako regionalni varijeteti ostaju zatvoreni isključivo u području folkloru.

Za Englesku jezičnu situaciju David Britain (2009.) ističe četiri značajke:

1. primjetljiv je zator dijalekata na svim razinama strukture u toku posljednjeg stoljeća;
2. posljedica odustajanja od lokalnih dijalekata nije rezultirala upotrebom standarda, već se lokalni dijalekti zamjenjuju niveliranim nadlokalnim, interdijalekatskim oblicima ili regionalnim koineima;
3. karakterističan je utjecaj urbanih dijalekata kojih se obilježja šire na govore manjih gradova; engleski dijalektolozi, osjetljivi na klasnu jezičnu uporabu, nalaze da jezični oblici niskog prestiža kojima se služe niže klase iz velikih gradova, donora, mogu postati obilježja prestižnog govora u (manjim) mjestima koji su preuzeli te crte;
4. engleski su dijalektolozi, zahvaljujući formiranju novih gradova polovicom dvadesetoga stoljeća, kao što je Milton Keynes sjeverno od Londona, opisali nastajanje novih varijeteta doticajem govornika raznih dijalekata, pri čemu

djeca imaju veliku ulogu u niveliranju i stvaranju toga novog varijeteta. Ali novi varijeteti engleskoga oblikuju se također kad govornici manjinskih imigrantskih jezika, kojih u Engleskoj ima mnogo, prelaze na engleski. U govoru mlađeg svijeta dolazi do pojave posuđivanja iz tih manjinskih jezika, kao što je karijski kreolski (tzv. *crossover*).

U procesu dodira između kastiljanskog standarda i nestandardnih varijeteta u Španjolskoj nailazi se na konvergenciju i divergenciju u različitim dijelovima zemlje. Događaj dijalekata sa standardom vodi konvergenciji (advergenciji), pri čemu se razvija osjećaj stanovitosti zastarjelosti dijalekata, što vodi njihovu iskorjenjivanju u sjevernom dijelu zemlje. Dijalekti u centralnoj i južnoj Španjolskoj podložni su drukčijim, čak divergentnim procesima. U središnjim dijelovima zemlje postupna konvergencija prema nacionalnom standardu vodi pojavi niveliranog koinea poznatog pod imenom opći španjolski (*español comun*). Nasuprot ovom procesu, inovativne divergencije u zapadnoj Andaluziji vode k oblikovanju regionalnog govornog standarda utemeljenog na sevilskom urbanom govoru (*sevillano, norma sevillana*) koji dobiva na prestižu. U ovoj južnoj regiji sevilski varijetet djeluje kao alternativa nacionalnom standardu.

U tom se procesu natječu tri različita govorna varijeteta, tradicionalni kastiljanski nacionalni standard, regionalni standard *sevillano* i pojava *español comun*. Ovaj posljednji predstavlja tampon zonu između nacionalnog standarda koji se temelji na sjevernim kastiljanskim dijalektima i južnih inovativnih varijeteta.

Utjecaj općega španjolskog (*español comun*) i pojava sevilske norme pokazuju da regionalni varijeteti igraju znatnu ulogu u današnjoj dinamičnoj španjolskoj sceni (J. M. Fernandes-Campoy i J. A. Villena Ponsoda 2009).

Iz ovog sažetka dijalektoloških istraživanja vidi se da su neke regije i zemlje „očuvane“ od utjecaja standardnog jezika na dijalekte više nego druge, što je u vezi povijesnim i društvenim zbivanjima. Norveška i Flandrija su u tom pogledu privilegirane, iako je Flandrija pod većim pritiskom standardnoga jezika nego Norveška. U Francuskoj, većim dijelovima Nizozemske i Valonije, dugi i trajni pritisak standardnoga jezika doveo je do dramatične redukcije dijalekatske upotrebe i dijalekatskih govornika. Engleska i Španjolska kao da su u sredini između dviju navedenih skupina.

Zaključak

1. U dinamičkim procesima između dijalekata te dijalekata i standarda, regionalni varijeteti ističu se kao značajne sociolingvističke pojave u svim zemljama o kojima je bilo riječi.

2. Dok su uski lokalni dijalekti u opasnosti, regionalni dijalekti sa širim komunikacijskim opsegom pokazuju znatnu vitalnost pa niveliranje, uz odbacivanje usko lokalnih oblika, karakteristično za takve varijetete, nije dokrajčilo želju da se govorom izraze regionalna pripadnost i regionalni identitet.
3. Zapaža se da u mnogo slučajeva tradicionalni lokalni dijalekt nije ustupio svoje mjesto općoj upotrebi standardnog jezika, što je jedna od najvažnijih tendencija koja proizlazi iz istraživanja. Novi kolokvijalni medij predstavlja niveliran ili miješan regionalni dijalekt, regiolekt.
4. U gradskim govorima zbivaju se procesi miješanja, niveliranja i koineiziranja i kao takvi, urbani dijalekti se šire u svoju okolinu (u Engleskoj, Flandriji, Norveškoj i Francuskoj). Šire se tipično iz dominantnijega urbanog centra u manje gradove, prije nego što obuhvate bliže ruralne predjele (Trudgill 1986).
5. Zapaženo je da ljudi počinju cijeniti ono što je rijetko pa tako postaju svjesni nestajanja dijalekata. Kao posljedica dolazi do funkcionalne ekspanzije dijalekata u kulturi (glazbi, teatru), što ipak ne jamči preživljavanje dijalekata, jer ono ovisi o upotrebi dijalekata u govornoj komunikaciji.
6. Kad analiziramo tekst svih radova koje smo razmatrali, vrijedno je istaknuti stav sociolingvistički upućenih dijalektologa. Kad kažu da je Norveška *raj za sociolingviste*, da su dijalekti u Flandriji *u povoljnijem položaju* nego u Nizozemskoj i slično, jasno artikuliraju ideologiju o dužnosti lingvиста ne samo da potiču očuvanje jezika od umiranja, već isto tako i (europskih) dijalekata koji nedomišljenim pritiskom standardnih varijeteta u obrazovanju i drugdje bivaju stigmatizirani i ugroženi. Svi elementi kulture zbog kojih je vrijedno očuvati ugrožene jezike, metafore, izreke, ukratko pogled na svijet, odnose se i na europske dijalekte (Trudgill 1995).
7. U lingvističkoj, a posebno u primijenjenolingvističkoj literaturi danas su vidljive dvije jezične ideologije: jedna bi bila racionalizacija jezičnih sredstava „kako bi jezik djelotvorno služio društvu i gospodarstvu“, dok druga (postmoderna) glorificira jezičnu varijantnost (Neustupny 2006:2218). Potonja se može jasno iščitati iz tekstova koje smo navodili, ali se širi i u europskoj javnosti, pa je došla i do nas. Prisjetimo se sinkronizacije stranih filmova dijalekatskim izrazom i diskusija i prepirki oko te teme (Žanić 2009).

P. S.

Kakvi se procesi odvijaju u nas između dijalekata i standarda? Konvergencije, advergencije, miješani i nivelirani govori o kojima je nešto rečeno u našoj dijalektologiji

traže još istraživanja i povezivanja s izvan-lingvističkim elementima koji ih uvjetuju da bismo mogli sastaviti jasniju općenitu sliku poput onih na koje smo se osvrnuli. Na temelju dosada urađenoga možemo sažeto reći da u nas uporaba dijalekata varira od relativno očuvanih lokalnih govora do konvergentnih (kao npr. u Gorskom kotaru, u Splitu) te advergentnih procesa u većim gradskim zajednicama (npr. Zagreb, Rijeka) zbog doticaja među dijalektima i njihova dodira sa standardnim jezikom.

Samo kao da nismo načistu kako pomiriti očuvanje dijalekata i potrebu da se usvoji neophodni standardni jezik.

Moglo bi se reći da je u nas stav prema dijalektima i standardnom jeziku dvojak. S jedne strane, ideološki, naši se filolozi ponose dijalektima, između ostalog i zato što upravo oni doprinose posebnom hrvatskom jezičnom identitetu u usporedbi s drugim južnoslavenskim narodima i standardima, dapače ističu kako je naša standardna štokavština otvorena drugim hrvatskim dijalektima. Ali kad dođe do pokušaja primjene takve otvorenosti u uporabi, oni koji nas u javnosti uče standardu, posebno jedna lingvistički nevinija skupina, zgraža se kad se „dijalektizam“ pojavi u rječniku književnog jezika i, fonološko-fonetski, gramatički ili leksički, u pisanom ili govorenom jeziku gdje se propisuje standard. Oni bi da vertikalna advergencija bude čistunski potpuna. Pozivaju se obično na „neutralnost“ standarda, ako neutralnosti u tekstovima uopće može biti, jer se tom zamišljenom neutralnom standardu opire uz ostalo „materinski dijalekt“ govornika ili pisca i njegov poriv, pobuda, da jezično izrazi svoj osobni, grupni, svjetonazorski identitet (Bahtin 1935, 1981:293).

Dok je nekada u našim školama dijalekt implicitno tretiran kao izvor pogrešaka, a ne kao jezični sustav, poslije je, zahvaljujući nastojanju nekolicine akademskih filologa, dobio „pravo opstanka“, ali samo za upotrebu, recimo, u kući, dakle u izolaciji od javne porabe, pa je, ako i blaže, ipak stigmatiziran, što sigurno ne podupire njegovo očuvanje.

Da se skine stigma, osigura dostojanstvo, a time i očuvanje dijalekta, trebalo bi ga poučavati zajedno sa standardnim jezikom, kontrastivno, supostavljajući oba sustava. Tada bi u javnosti postalo jasno da se radi o dva ponešto različita sustava koja posjeduju svoj potpun lingvistički ustroj i da su lingvistički ravnopravni. Pokazujući na njihove sličnosti i razlike, i standardni bi jezik bio razumnije usvojen. Dakako da takav pothvat zahtijeva (socio)lingvistički upućene učitelje i nastavnike. Rigidno odvajanje nastave standarda od dijalekata u našoj akademskoj praksi nije u tom smislu plodonosno. Pri tome ne negiramo da su dijalektologija i standardologija dva akademska područja sa svojim metodama i postupcima, no jedan sociolingvistički kolegij bi ih trebao sjediniti u svrhu pripremanja kroatista za društveno osjetljivu nastavu hrvatskoga jezika.

Literatura

- Auer, P, Hinskens, F., Kerswill, P. ur. 2005. *Dialect change: Convergence and Divergence in European Languages*, Cambridge.
- Bakhtin, M. M. (1935, 1981). „Discourse in the novel“. U: M. Holquist, ur. *The Dialogic Imagination*, Austin, University of Texas Press. str. 259-422
- Berruto, G. 2005. „Dialect/standard convergence, mixing, and models of language contact: the case of Italy“. U Auer, P. Hinskens, F., Kerswill, P. ur. *Dialect change: Converge and Divergence in European Languages*, Cambridge.
- Britain, D. 2009. „One foot in the grave? Dialect death, dialect contact and dialect birth in England“. *International Journal of the Sociology of Language*, vol 196-197, str. 121-155.
- Coseriu, E, 1980. „Historische Sprache' und 'Dialekt'“. U: J. Goeschel, P. Ivić, K. Kehr (ur.) *Dialekt und Dialektologie*. Wiesbaden, Steiner, str. 106-116.
- Francard, M. 2009. „Regional languages in Romance Belgium: the point of no return“. *International Journal of the Sociology of Language*, 196-197 str. 99-119.
- Goeman, T., Jongenburger, W. 2009. „Dimensions and determinants of dialect use in the Netherlands at the individual and regional levels at the end of the twentieth century“. *International Journal of the Sociology of Language*, 196-197, str. 31-72.
- Haugen, E. (1966, 1972). „Dialect, Language, Nation“. U: J. B. Pride i J. Holmes ur. *Sociolinguistics*, Penguin, Harmondsworth, str. 98-100
- Hernandez-Campoy, J. M., Villena-Ponsoda, J. A. 2009. „Standardness and nonstandardness in Spain: dialect attrition and revitalization of regional dialects of Spanish“. *International Journal of the Sociology of Language*, 196-197, str. 181-214.
- Hornsby, D. 2009. „Dedialectalization in France: convergence and divergence“. *International Journal of the Sociology of Language*, 196-197, str. 157-180.
- Mattheier, K. 1996. „Varietetenkonvergenz. Ueberlegungen zu einem Baustein einer Theorie der Sprachvariation“. U: P. Auer, F. Hinskens, K. Mattheier ur. *Convergence and Divergence of Dialects in Europe*. Sociolinguistica 10, str. 31-52
- Neustupny, J. V. 2006. „Sociolinguistic aspects of social modernization“. U: U. Ammon, N. Dittmar, K. S. Mattheier, P. Trudgill, ur. 2006. *Sociolinguistics, An International Handbook of the Science of Language and Society*, Berlin, New York, Walter de Gruyter, str. 2209-2223.
- Royneland, U. 2009. „Dialects in Norway: catching up with the rest of Europe?“. *International Journal of the Sociology of Language*, 196-197, str. 7-30.
- Trudgill, P. 1986. *Dialects in Contact* Blackwell, Oxford
- Trudgill, P. 1995. „Dialect and Dialects in the New Europe“. *The European English Messenger* Vol. IV/1, str. 44-47.
- Vandekerckhove, R. 2009. „Dialect loss and dialect vitality in Flanders“. *International Journal of the Sociology of Language*, 196-197, str. 73-97.

Vandekerckhove, R., Britain, D. 2009. „Dialects in western Europe: a balanced picture of language death, innovation, and change“, *International Journal of the Sociology of Language*, 196-197, str.1-6.

Žanić, I. 2009. *Kako bi trebali govoriti hrvatski mađarci?* Algoritam, Zagreb.

Dialects and standard languages in some European countries.

The social status of dialects, as the result of the attitudes to dialects and their perception by the general public, varies from one country to the other in Europe. Closely related to that is the *dialect vitality* or *dialect attrition*.

Recent sociolinguistic surveys of the dialectal processes in some western European countries and regions (e.g. International Journal of the Sociology of Language 2009, 196-197 and other sources) point, on the one hand, to a great diversity in dialect use in the past and present in connection with their relative countries' linguistic, socioeconomic and political situations, but, on the other hand, some similarities in sociolinguistic evolution can also be noticed. Two European countries, Norway and France, appear to represent two opposite poles regarding the vitality or the attrition of the regional dialects (in the case of France, even regional languages). The positive attitude towards dialects, the acceptance of nonstandard dialects in both public and private domains, the lack of a strict national spoken standard, which is then reflected in variations of the written language, make Norway a special case. In France, on the other hand, the regional languages became stigmatised at an early stage, reinforced by the linguistic ideology of the Revolution, and as a consequence, educated and urbanised French citizens opted for the national standard based on an upper class Parisian vernacular.

The other surveyed countries and regions: Flanders, the French speaking Belgium, the Netherlands, Spain and England, along with their individual dialectal processes and the influence of the standard, also show *dialect leveling*, and *koineisation*, with the 'radiating' role of large cities on their environs. In the Post Scriptum we offer a few suggestions how to present the standard Croatian in education with the view of preserving the vitality of the dialects.

The aim of this paper is to review some recent literature on the problem, to emphasise the similarity and difference in the position of dialects versus the standards in some European countries and to enhance the discussions along similar lines about the status and the changes in the Croatian dialects.